

נושא השבוע: בן סורר ומורה

המקור בפרשה: כי יהיה לבן איש סורר ומורה (כ"א י"ח)

מסביב לשולחן

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מהפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

ראשי הישיבות

עיון גליון

דבר העורך

העמים "המודרניים" מודאגים מחוקי התורה כמו השחיטה והמילה, ההומאניזם פשתה בהם והנה אחרי אלפי שנות רצח ושליטת החירות של השונה, הם הפכו למגיני בעלי החיים ולדואגים על הסבל האנושי. לא קשה להיזכר איזה מהעמים המודרניים של העת האחרונה דגל בשמירת זכויות בעלי החיים בעוד הוא הוביל כצאן לטבח בני אנוש מתוך שגרה וטירוף.

היום הזה ה' אלוהים מצוץ לעשות את החוקים האלה ואת המשפטים ושומר ועשית אותם בכל לבבך ובכל נפשך... ולתתן עליון על כל הגוים אשר עשה, לתהילה ולשם ולתפארת, ולהיותך עם קדוש לה' אלוהיך כאשר דיבר" (דברים כ"ו, ט"ז-ט"ט).

הפסוק חושף את הדאגה כולה, הוא אף מעניק לעם תעודת ביטוח נגדה. הפסוק מבטיח שתורתם תזכה להכרה רחבה ביותר. אם לא מיד, אז בחלוף העתים ולאחר תמורות שיחולו בזמן.

נכון. עקרונות רבים של התורה טרם נתקבלו על דעת הבריות בעולם. אולם, היום הם לא מקריבים לדיים למלך. אין זאת אלא משום שעם אחד התעקש לא להיכנע לאופנה פסולה ונוראה זו! להתעקש, עד שערקון הרחמים והאנושיות, עליו הגנה התורה בלטה, חדר אל תודעת המדינה כולה!

אם היום מקובל על הכל עקרון מנוחת העובד, עקרון בסיסי שאין עליו עוררים, האין זה משום שעמו המשיך לשמור על השבת, למרות הלע הכבד שהקיף אותו מכל עבר?

אם כיום לא קיימת עבודת, אצל זה בגלל חוקי העבודת שבתורה, אשר גרמו למעשה - למי שמביא אותם לעומקם - לביטול מוסד מכוער זה? עקרונות רבים של התורה עדיין דחויים על ידי הבריות והעמים. אבל, התורה עושה את דרכה לאט במשעלה הסבוכים של ההיסטוריה האנושית. היא אינה נרתעת מן הבוז המופנן כלפיה. היא יודעת שסופה לכבוש את כל הלבבות אל מוסרה הצדק.

המושג "לתתן עליון" שבפסוקינו, מקבל משמעות מעמיקה. אין בו דבר מהסתמך של שליטת איש ברעהו. אין מהותו שלטון בפועל, כשכל עמי העולם הדום לרגליו של העם היהודי. לא, שלטונו העתידי של עמו, לאור פסוק זה, הוא במובן של השפעה רוחנית, כשהמשפט אינו רוצה דבר מן המושפע. לא שליטה עליו, לא כסף, לא כיבוש שטחים. די לו בכך שעקרונות הצדק האלוקי מוטרו, עליהם מסירה את חיו, למענם סבל ובעטנים בווה בהתמדה - נקלטו בלבבות רבים. (ערכים)

מנהל חק המיו רונסון

הרה"ג מרדכי קרליבך תפסת את לבן סורר א. להביאו לבי"ד לדון ב. להרגו בבי"ד

כתוב [כ"א פ"ט] ותפשו בו אביו ואמו והוציאו אותו אל זקני עיר ואל שער מקומו וגו'. פשוטו של מקרא מלמדנו, דחלוקה ביסודה חובת בן סורר משאר חייבי מיתות, שזו אינה מסורה לבי"ד ככל חייבי מיתות, אלא מסורה לראי כבודי האב והאם לתפוס ולהביאו לבי"ד, וצ"ע בזה. ובסנהדרין [דף ע"א: ג], תנן, היה אחד מהם גידם או חירג או אלם או סומא או חרש אינו נעשה בן סורר ומורה שנאמר 'ותפשו בו אביו ואמו ולא גדימין', והוציאו אותו' ולא הגרין וכו', ואמרו שם דאף למ"ד דלא בעינן קרא דכתיב, כאן כולה קרא יתירה הוא, ופרשי' [ד"ה כוליה] ו"ל, דמצי למכתב והוצאתם אותו אל שער העיר ההוא וסקלתם, ע"כ, דהא מיתה פשוטו של מקרא מלמדנו שהאב והאם הם מוציאין לסקלה, וצ"ע.

הנראה ברור בזה, דהנה כתב הר"מ [פ"ז ממרים ה"ד], ו"ל, בן סורר ומורה הרי הוא בכל הרוגי בי"ד שממנום לירוששה, שא"ע שאביו גרם לו סקלה הרי הוא יורש כל נכסיו.

וגאון דיונסק [הרואגאצובר והג"ד מאיר שמחה] נחלקו לדינא בדין הרוצח את מורשו [כגון אביו], דעת הצפנת פנעה [פ"ד מתנו"ע פ"ד ה"י בסופו] דהרוצח אינו יורש [כטענת הנביא לאחאב ה'רצחת וגם ירשת], והו' שהורגך הר"מ לחודש הדאב יורש את בנו, אף שהוא גרם למיתתו שלא ע"י הדין ונתחב לרוצחו. ובאור שנת כתב ב' ראיות שהרוצח יורש [שמואל ב' פ"ד] וסנהדרין מה: גבי אחאב, ואשר לכן אב יורש בן סורר.

וחמוה, וכי האב גרם למיתתו, עד כדי שנטעון עליו הרצחת וגם ירשת [והטעם שירש את בנו הוא רק משום שבאמת הרוצח את מורשו שפיר ירשו], הלא ממשויל של בן כמה שגורמו לו להחתיב מיתת בי"ד, ואין האב אלא תופסו ומכיוא לבי"ד כדי לרדנו, וכי העדים חשיבי כרוצחים כאשר מביאים את הנידון לבי"ד, גם הרי לשון רציחה הוא בכל מקום על חינוס [מש"כ הרשב"ם בפ' תרו (פ"כ א"ג)], והעירוי ממכות יב.

וצ"ע טובא. אשר מבואר מזה, דמה דתלה הכותב חיוב מיתה בתפיסת האב, אי"ז תנאי בעלמא שמכיוא לבי"ד לרדן אותו, ואף גם זאת דאי"ז מחמת לתא דהלכות ממרים משום שהמרה אחי פי אביו ואמו, דאי"ז דגוף החטא הוא ההמראה א"כ ודאי דאי"ז נחשב שהאב גורם למיתתו, אלא ע"כ מביאר מזה דגוף מיתת הבן סורר מסור בידו של אביו, והדין הוא על מביא דהביאו לבי"ד לסקלו ושימוט וזאי ולא ימות חיוב.

[וכעין זה כתבתי בפרשת נשא בכיבואר מה דכתיב אחר פרשת השקאת סוטה ונקא ויטעון מעון, ופרשי' שלא יחוש שהוא גרם למיתתו, ונתבאר שם שחיוב מיתה האשה מסור לו הבעל להרגה על מעשה הנותן, והוא אשר מביאה למקדש וגורם למיתתו, ועיי' שם, ויערן עד משי' בפרשת ראה לענין חיובא דמסית שחיוב מיתתו מסור בידי הניסית להרגו, ולכן נאמרו כמה וכמה לאוין לניסית כלפי חובת מיתתו של מסיח].

ויסוד ברור לזה ממה שחידש באברבנאל דבן סורר נידון אף בלא עדים כלל, אלא האב נאמן לומר שבנו שבונו וזולל וסובא, וכן כתב בדברי שאול [להגאון בעל שואל ומשיב], והדבר התמיהא מהי כעידו ברשות האב למה לא יתחייב מיתה, ומה לי שאינו ברשות אביו בשעה שדנים אותו, וצ"ע.

הלא למש"כ ברעת הר"מ נחא מאד, דהלא דינא דותפסו בו אביו ואמו והביאו אותו אל זקני עיר, יסודו משום שכך הוא הדין מהלכות סדר דין מיתתו שיהא האב מביאו לדון אותו ולגרום למיתתו, וא"כ דין הוא שיהא ברשות האב בשעת הדין עצמו, וכל שיצא לרשות עצמו שוב מ"מ מיתתו מסורה בידי האב, וממילא א"א לרדן אותו על מעשיו אף דבן סורר גמור הוא, [אלא בדסנהדרין מדרמל לה לדין אשיתנו גופא, וצ"ע, ואכ"פ].

יערין משי"כ לקמן ליישב עפ"י יסוד זה קושיה האחרונה כמה דס"ד בסנהדרין [דף סח: ג] דקטן נעשה בן סורר, והלא דינא הוא דאין מעידין שלא בפני בעל דין, וקטן נידון כשלא בפניו, ונתבאר שם דכל זה הוא מוכיות הבעל דין לכל דיונוהו שלא בפניו, כדי שיוכל להביא עדים להכחיש לו להדים, וא"כ זה אינו שייך במקום שיש זכות על אחד להתפסו לבי"ד ולרדנו, והי"ז השליטה תורה את אביו ואמו להתפסו ולהביאו לבי"ד.

הגאון רבי שמואל יעקב בורנשטיין שליט"א ראש ישיבת קריית מלך

בגדר התראה ומלקות בבן סור"מ

במשנה סנהדרין ע"א א', מתרין בו (אביו ואמו לפני אכילה ראשונה) בפני שלשה ומלקין אותו, חזר וקלקל נידון ככ"א, ובגמ' שם ביבאר דמתרין בו בפני שנים ומלקין אותו בפני שלשה. וכתב שם רש"י דהאי התראה אינה התראה גמורה כשאר עבירות שאין לוקחין אלא בעלמא התראה עדים בעי' [כלומר והכא הרי אביו ואמו מתרין בו, וכן פי' בתר"ס שם, ועי' במנחת מ' רמ"ח אות י"ד שנתק' בדברי רש"י, אולם להפטר' ב"מ וכו' שזו ספק התראה אם עובר או"ל, שהרי לא מרי כפניהם הוא עובר אלא בסתר ולאח"כ הוא עושה, אלא מוכיחין אותו בדעין וסורו שלא ירגיל, ואם לא שמע מלקין אותו בבי"ד, ויליף לה מוסרו אותו, עכ"פ רש"י.

ומבי' מדברי רש"י דהמקור להתראה האב והאם הוא מקרא דוסרו אותו, וכ"כ רש"י ע"ה בקרא דוסרו אותו, מתרין בו בפני שלשה ומלקין אותו. וברמ"ה בסנהדרין שם כתב לתמוה על ד' רש"י, דהא קרא דוסרו לאו ההתראה קאי אלא אמלקות, וכדאמרינן בסנהדרין ע"א ב' מלקות בעלמא, כד"ר אביו ודאי' אבול למדנו וסורו מוסרו וסורו מן וכן מהו אבן סורר וסורו וכו'. ועיי' ברמ"ה דפגלו וס"ל דלפנין להתראה אביו ואמו מוכיבים אינו שומע בקול אביו וקול אמו ומשמע דמוכיחין אותו. ובביבאר ד' רש"י י"ל, דהא פשוטו של מקרא דהן וסורו אביו ואמו קאי, וא"כ בע"כ דלא מצי קאי אמלקות בלחוד, דהא את המלקות שליח בי"ד היה עושה, ובע"כ דפשוטו של מקרא בתוכתא אביו ואמו מרי. אלא דילפי' נמי מגו'ש דבן בן דהן קרא כולל נמי המלקות בבי"ד. והנה עיני' בספרי שכתב וסורו אביו ואמו, אולם גם ב' הספרי י"ל דאין הכוונה שזו היא המשמעות הפשוטה של הפסוק, אלא דהוי לפומת דגם המכות הם בכלל וסורו, וילפי' מיניה לוסרו אותו דמושי' דהיינו ג"כ מלקות, (שו"מ) ביד דוד שם שכתב בן ביבאר דברי רש"י.

והנה ממש"כ רש"י בסנהדרין הג"ל, אלא מוכיחין אותו בדעין וסורו אותו שלא ירגיל ואם לא שמע מלקין אותו בבי"ד, ויליף לה מוסרו אותו. ומבואר בר' רש"י, דדין דהתראה אב ואם בבן סורר ומורה אינו מדין התראה דכתיב, אלא הוא דין מיוחד דתכתבה הנלמד מקרא דוסרו אותו. וכן א"י בתרגום אונקלוס, ומלפן יתה ולא יקבל מנתון, ובתי' ויכנסו מיניה ולא מקבל אלפן מנתון, ועי' בפ"י יונתן שכתב דהיינו תוכחה. וכן עיי' ברמ"ה בסנהדרין ע"א ב' שכתב דהתראה היא שלא ירגיל להיות בסרי' וזולל וסובא, וכ"כ במאירי בסנהדרין שם, והוסף המאירי שאין התראה זו כשאר התראות שגדין בןן שמתא ההתראה סמוכה למעשה, אלא שהתראה כיון תוכחת שמיסרין אותו, ומודיעים אותו בפני אותם השנים שאם יארע לו עוד כן שיבארוהו לבי"ד.

ויש להוסיף בגדר התוכחה דאביו ואמו, דכן הוא עצם המחייב הגורם של חיוב המיתה, מה שכתב על 'ותכתב אביו ואמו'. והיינו דאין הגורם של חיוב המיתה מפאת שעבר אחר תוכחה בעלמא, אלא בעיקר מה שלא שמע לתוכחת אביו ואמו, וכדכתיב אינו שומע בקול אביו ובקול אמו וגו'. אינו שומע בקולו וגו'. והוא ממש"כ בביבאר [ע"י זאת ליעקב פ"י כי תצא], ומעיקר הענינה והמחייב בן סורר ומורה הוא מה שמהמה לפי אביו ואמו. והנה מסתברא מילתא לפ"י, דכיון דההתראה והמלקות מחד קרא דוסרו אותו נפקו, ע"כ כשם שההתראה אינה מדין התראה דכתיב' רתן מורת תוכחה, א"כ גם בגדר המלקות הם תוכחה ולא בגדר מלקות ככתיב', וכן נקט מ"ר מרן [פ"ה פ"ה] (ראה בס' שערי חיים גיטין סי' מ' אות ד'). ואף דילפי' לה לוסרו מקרא דהיה את בן הכות הרשע עבדיו במלקות דעלמא, היינו דמחמת לפ"י דפירושו דוסרו הוא מלקות, אבל ל"ה כגדר מלקות דכתיב' דהוא מגדר עונש, אלא עיקר קיום המלקות הוא מדין תוכחת אביו ואמו ובדין ההתראה, דהיינו נפקי מחד קרא וכש"כ, ועי' שם מביאים לבי"ד להלקות ושליח בי"ד מלקותו ונשי ממשו ע"ה המעשה והתראה תוכחה שלהם, וכפשוטי דקרא דוסרו אותו.

ואף שהמלקות אלו יש בהם כל דיני מלקות, דהא חזינן דנידון בפני שלשה ומלקה אותו שליח בי"ד בפני שלשה חלוקין, וכמש"כ רש"י בסנהדרין ע"א ב'. אולם ביבאר הוא דין בפני שלשה במלקות אינו רק כיון דבענין שלשה לוינו לחייבו מלקות, אלא הא הוי דין בענין המלקות שיהיו בפני בי"ד, וכדכתיב והפילו השופט והכוזו לפניו, וכמש"כ בחי' ר"ל הלוי (פ"כ מערות ה"ב) לדיק מלשון הרמב"ם (פ"ט) בסנהדרין (ה"ב) מלקין בוה"ז כ"מ מ"ה בפני שלשה סמוכין, דלישנא דכפני שלשה משמענה לכלול גם זאת שהמלקות יהיו בפניהם דוקא, וכל עיקרן של מלקות קיומה הוא רק בפני בי"ד, ועיי' שם, [אכן החווי"א שם בהגהות חולק ע"ז, וס"ל דאי"ז עצם המכות יהיו בפני שלשה]. ועיי' שם ב' הגרי"ח שהוסיף מלקות שאינם בפני בי"ד ואין בהם תורת מעשה בי"ד, אין להם דין מלקות כלל והוי כמו מבלות בעלמא, והבי"ד הוי תנאי בעצם התפצא דמלקות.

ולהכי ה"ה הכא אף שגדר המלקות הוא בתורת תוכחה, מ"מ בענין שיהיו המלקות בפני בי"ד, דכיון דילפי' מלקות בן סורר לתורה רשע, א"כ לפי' ההתראה היא ע"י קיום וחפצא של מלקות, ורק בכך מתקיים ה"יסורו אותו", ולהכי בענין שיהא בפני בי"ד, דרך המלקות שבפני בי"ד יש תורת מלקות. וכן איכא הכא דינא דכפנו וברח פטור, דכתיב ונקלה אותו בעיניו כיון שנקלה הרי הוא כאחיו, וכן דינא דנתקלקל ברעי או במים דפטור כיון דנתקיים בו עקלה [מכות כ"ב ב' כ"ג א'] איכא נמי הכא. אבל עכ"פ יסוד דין המלקות אינו דין עונש אלא דין תוכחה ובדין המלקות, ותרדויה נפקי מחד קרא וכש"כ. והגרר הוא דעיקר הקיום דוסרו הוא קיומה דאביו ואמו, דע"כ שם מביאים לבי"ד להלקות ושליח בי"ד מלקות, הרי"ז נחשב כמעשה מלקות ומעשה תוכחה שלהם, וכפשוטי דקרא דוסרו אותו.

והנה אף מסתברא מילתא אינו הכרח גמור, ד"ל דאף המלקות וההתראה נפקי מחד קרא, מ"מ האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי, ואף שההתראה היא תוכחה מ"מ המלקות הם תורת עונש כשאר מלקות, אבל הכי מסתברא וכמבואר. [אולם כ"י לרש"י, אבל לדעת הרמ"ה ההתראה ילפי' מאיננו שומע המלקות מוסרו אותו, ומסתברא דתרי' מילי נינהו, וההתראה בתורת תוכחה והמלקות בתורת עונש, דהא ילפי' מלקות ומלקות דעלמא בגו'ש דבן סורר, ומיכ"ח"כ נימא דלאו מתורת עונש ניהו]. שוב מצאתי ב"ה עיקר הדבר בס' מעין החכמה על התרי"ג מצוות, [לבעל עצי ארזים ועצי אלמגום, א"ה] הגרי"ח מולאנין כותב לו חוט המשולש סי' ט', יקר בעיני דעתו אכילה אחד מן הראשונים [ע"ל]. יסוד קרי' דכתיב וז"ל, ומה גומע אינו ראי לקלות על אצלה ראשונה כמו גב בעלמא שאינו לוקה, מן מלקות זו הוא כמו אזהרה לאכילה שניה שינעו בו דרכו הרשעה וילך בדרך טובים וכו', עיי' שם. וקובל לזה כתב בתורת חיים סנהדרין ע"א ב' ומעיקר נמי לא נתתיב מלקות מן הדין, אלא כדי שיתן אל לבו להתחייב מדרבו. (זאת ליעקב דברים)

צוף הוצאה לאור - נתן פלדמן

חופיע ויצא לאור בהוצאת צוף

שערי מעשר שני

גידולי מוסר

מרהגה צ"ר גדליה אייזמן

(בין המצרים)

חיוב בן סורר ומורה באכילת מצוה

מובא בגמ' סנהדרין ד"ע ע"א או שורר ומורה שאכל בחבורת מצוה או שאכל בחגיגת עיבור החודש או אכל מעשר שני בירושלים שבכל אלה יש צד של צוה אינו נעשה בן סורר ומורה. ובדף ע"ג ע"ב מביאה הגמ' על דברי המשנה אכל בחבורת מצוה - אמר רבי אבהו אינו חייב עד שיאכל בחבורה שכולה סריקין (ריקנים) שירגילהו בכך, אבל אם יש בחבורה אדם הגון לא נמשך אחר תאוותיו ואינו נעשה בן סורר ומורה (רש"י) אולם בחידושי הרמ"ה כתב "כאן דאיכא מצוה דמוכח ליה לא מימשיך" וממילא מדבריו שהיות ויוכיח אותו לא ימשך. וכן כתב הרמב"ם הלכות ממרים פ"ז "אינו חייב שקילה עד שיגנוב ויאכל אותם בחבורה שכולם ריקנים ופוחזים". ועי' במדרש תנחומא פרשת כי תצא - בן סורר ומורה ע"ש סופו נדון, סופו לגמור נכסי אביו עם הסריקין שאכל ושתה עמהן. וממשיכה הגמ' (שם) לשאלו והרי שינו שם אכל בחבורת מצוה אינו נעשה בן סורר ומורה, משמע בגלל שזה מצוה אבל אם לא היתה הסעודה מצוה היתה שפועה זו אעפ"י שאין כולם כהנים חייבי! ומשיבה הגמ' שאין סתירה מדברי ר' אבהו למשנה ובאמת מתחייב רק אם יאכל בחבורת הקנים והמשנה באה להשמיע שאעפ"י שכל החבורה כולם אנשים ריקים אבל כיון שבמצוה הוא עסוק אינו נמשך בתאוותיו.

מובא בתוספתא נגעים פ"ו ה"ב דאין בן סורר ומורה בירושלים, ע"י משכב"ו במשך חכמה ריש פרשת כי תצא, וכתב בסי' למסביר קראי לפרש דהוה אמרו בגמ' ב"ב דכ"א ע"א דתקנה ראשונה היתה שהיו מושביים מלמדי תינוקות בירושלים שדשו ין מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים וכתבו שם (התוס') בד"ה כי וז"ל "לפי שהיה רואה קדושה גדולה וכהנים עוסקין בעבודה היה מכוין לבו יותר ליראת שמים ולתלמוד תורה וכו'. ואפשר דכיון דבן סורר ומורה נהרג ע"ש סופו, אבל כאן כיון שרואה קדושה גדולה אין מוכח שסופו יהיה רע דאפשר דאותה קדושה גדולה תשפיעה עליו לתקן דרכיו בעתיד, וע"כ אין בן סורר ומורה בירושלים. ויש להסביר הדיות ושנינו עד שיאכל בחבורה של סריקין שאס יבוא להמשך אחר תאוותיו, אבל כשרואה קדושה נכון שעושה מעשים לא הגונים, אבל עדין יש סיכוי שלא ימשך אחר תאוותיו.

מובא במשנה שם אבל בעיבור החודש אינו נעשה בן סורר ומורה. הרמ"ה מקשה כיון שמחויב רק בחבורה שכולה סריקין אין עיני הפטור משום שאכל בעיבור החודש וכי מבין את החודש בחבורה שכולה סריקין; הרמ"ה תירץ דמדובר כשעלו הם מדעתם לעבר החודש ומי"מ כיון שלדבר מצוה הם מכוונים לא יבוא להמשך ופטור, היינו דאין זו מצוה עפ"י האמת רק כוונתם למצוה.

חסידים ואנשי מעשה נוהגים לאכול סעודת ראש חודש מנהג זה נמצא בטור או"ח סימן תי"ט וז"ל "ומצוה להרבות סעודות ר"ח כיון ואיתקש נמי למועד שכתוב "ביום שמחתכם ובמועדים ובראשי חדשיכם" (במדבר י') וכתבו בפסיקתא "כל מוונותיו של אדם קצובין לו מר"ה ועד ר"ה חוץ משה מוציא בשבתות וי"ט ור"ח וחולו של מועד שאם מוסיף מוסיפין לו ור"ח וחולו פוחתין לו", וכ"כ הרוקח סימן כ"ח דמצוה לאכול ב"ח כמו במועד. וכ"כ הלבוש בסימן תי"ט - מצוה להרבות בסעודה ב"ח דאיתקש ראש חודש למועדים ככתוב במדבר "ביום שמחתכם ובמועדים ובראשי חדשיכם". וכן כתב הלבוש בסימן תי"ח "ראש חודש אסור בתענית ואסמכה בגמ' תענית י"ח ע"א מדאיתקש ר"ח למועדים לשמחה ככתוב ביום שמחתכם ובמועדים ובראשי חדשיכם". בסי' כל בן סימן מ"ג כתב שסעודת ר"ח היא זכר לסעודה שעושין לעדי הלבנה בזמן שהיה ביהמ"ק היה קיים שהיו מקדשין עפ"י הראיה כמובא בגמ' ר"ה דף

רבינו הגרי"ש אלישיב זצוק"ל

חומר ענינו של בן סורר הוא במה

שמשכת תלמודו

אצל בן סורר ומורה אמרו רז"ל שהוא נידון על שם סופו (סנהדרין ע"א ע"ב). ובירושלמי (סנהדרין פ"ח ה"ז) אמרו "בן סורר ומורה כו' צפה הקב"ה שסוף זה עתיד ליגמר נכסי אביו ואת נכסי אמו ויושב לו בפרשת דרכים ומקפח את הבריות והורג את הנפשות וסופו לשכח את תלמודו, ואמרה תורה מוטב שימות זכאי ולא ימות חייב". צא ולמד מה כוחה של תורה, אחרי ככלות הכל, כל הירידות של הבן סורר ומורה - יושב בפרשת דרכים, גונב, מלסטט את הבריות, אבל יש יותר גרוע - משכח את תלמודו! כלומר אילו היה מחובר לתורה, אבל אם כבר ניתק הקשר, אזה הכל אבוד. הוא בכלל לא יודע שהוא לא בסדר. כמו שאמרו חז"ל (ברכות ה' ע"א) "אם רואה אדם שיסורין באין עליו, יפשפש במעשיו... מפשש ולא מצא יתלה בביטול תורה" - יתלה בביטול תורה את הסיבה לכך שאינו מוציא ואינו יודע איפה לחפש. כי לולא התורה ברור שבאופן טבעי אי אפשר לראות חובה לעצמו, ולכן אם פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה את הסיבה לכך שאינו מוציא. וזהו שאנו מתפללים השיבנו אבינו לתורתך... והחזירנו בתשובה שלמה לפניך", הא בהא תליא.

(דברי אגדה פ"י כי תצא)

לע"נ רבינו יוסף שלום בן אברהם זיע"א

כ"ג ע"ב. דעת היראים סימן קכ"ז דבר"ח יש מצות שמחה ולכן יש לומר דלכן נוהגים סעודה בר"ח.

מובא בגמ' סנהדרין דף ע' ע"א - "אכל בחבורת מצוה אכל בעיבור החודש אינו נעשה בן סורר ומורה", וכתב התו"ט (שם) אני תמה דהרי עיבור החודש ג"כ לא מדאורייתא דלא מצינו לסעודה זו שנצטוונו עליה בתורה, וכן הקשה המהרש"א.

בסי' חק המלך הלכות קידוש החודש כתב לתרץ בזה דהרי ברש"י סנהדרין ד"ע בד"ה אבל בעיבור החודש כתב וז"ל "ואין סעודה זו אלא לפרסם הדבר שעבירה והיינו מדמטרת סעודת עיבור החודש הו אמשום פרסום הדבר. והנה יעוין ברמב"ם בפ"א מהלכות קידוש החודש ה"ז דמבואר מדבריו דיש מצוה מיוחדת לפרסם ולהודיע שעברו את החודש ולהודיע זאת מהפסוק "אשר תקראו אותם מקראי קודש, וא"כ יש לומר במקום כך סעודת עיבור החודש היא מצות עשה דאורייתא שהרי עי"ז מפרסמים העיבור.

ויש לזון האם כשחל ר"ח צריך לאכול סעודת ר"ח דווקא ביום ולא יצא יד"ח אם אוכלה בלילה או שמה יכולים לקימה גם בלילה. ועי' בשרי"ת ישכיל עבדי ח"י בהשמטות או"ח סימן יא כתב שאין מספיק לאכול בלילה אלא צריכין לאכול בר"ח עצמו. הערוך לנר בסנהדרין ד"ע כותב במפורש שסעודת ר"ח היא רק ביום ולא בלילה, יש שמביאים דברי הגמ' מגילה ז' ע"ב - אמר רבא סעודת פורים שעשאה בלילה לא יצא יד"ח מ"ט ימי משתה ושמחה כתוב. וכיון שהגמ' במגילה משווה סעודת פורים לסעודת ר"ח ממילא צריך לכתחילה שהסעודה תהיה ביום. אולם מדברי הגמ"א סימן ת"ל משמע שאפשר לעשותה בלילה.

ראוי לציין מה שמובא בסי' מכתב מאליהו בשם הגאון רבי יוסף כהנמן זצ"ל וכן מבואר בסי' הזכרון להגרי"ב זולטי זצ"ל עמוד קע"ח דגירסת הגמ' בן סורר ומורה נהרג ע"ש סופו סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא ועומד בפרשת דרכים ומלסטט הבריות אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב. אולם בתלמוד ירושלמי סנהדרין פ"ח יש תוספת "צפה הקב"ה שאף זה עתיד לגמור נכסי אביו ואמו ויושב לו בפרשת דרכים והורג הנפשות וסופו לשכח תלמודו" משמע כל זמן שהבן סורר לא שכח את תלמודו כל עוד יש לו זיקה בתורה עדיין יש תקוה שיחזור למוטב, אבל אם את תלמודו שוכח אפסה תקוותו וע"ז אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב.

מין הגר"ח קניבסקי שליט"א

בנו זה גר"ח זולל וסובא, ובסנהדרין ע"א א' אינו נעשה בסוי"מ עד שיאכל בשר וישתה יין כו' שנאמר אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו ואומר כי סובא זולל יורש וגו', וצריך טעם למה כאן כתיב זולל ואח"כ סובא ושם כתיב סובא וזולל אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר וגו'.

וי"ל דדרך התורה לכתוב בכל מקום לא זו אף זו כמ"ש בזבחים ק"ט ע"א וכ"כ תוס' בבכורות מ"א א' ד"ה ה"ג. והנה סובא יין הוא עולה יותר גדולה מזוללי בשר, שהרי בשר נצרך לבריאות כמ"ש ר"פ כיוסי הדם. ולכן קאמר בנו זה אינו שומע בקולנו, ולא רק זה אלא הוא גם זולל בשר, ולא רק זה אפילו סובא יין. אבל שם קאמר איפכא, אל תהי בסובאי יין, ולא זו בלבד רק אפי' בזוללי בשר כי סובא ואפי' זולל יורש.

(טעמא דקרא)

חקירות הלכתיות

הרה"ג אלהנן פרץ

לכפות על המחילה

מפורש ברמב"ם להלכה מהלכות ממרים הלכה ז' פרק ח', שאם מחלו הוראים לנכס הסורר קודם שיגמר דינו, פטור הוא. ומעתה יש לזון לעניין בן סורר שקוזה להאיל מרדת שחת שלא להסקל, והוא מתחנן להוריו שימחלו לו. ונפשות זה מותר לעשות, אך יש לזון אם עובר איסור כאשר יכפה אותם למחול ע"י אונס ממון או על ידי כפייה בדברים, שקוטל בזה ועובר על מורא אב ואם, מ"מ מאלל את עצמו ממוות וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו. כמו כן יש להתבונן אם מותר לאנשים אחרים להפליז בהורים אלו שימחלו לנכס.

רשע שברח

זה פשוט שהמחויב מיתת בית דין נקרה גנבה קטילה ואסור לו לברוח, כמו כן אסור לו למנוע מההורג אותו להורגו, וראה ביה"ל סי' שכ"ט לעניין מחויב מיתת בית דין שנפלה עליו מפולת. לכן כל זה למי שכבר חייב מיתת ב"ד, אבל בן סורר ומורה הכי אינו חייב מיתה אם ימחלו הוראים, וכשהוא מפליז בהם, הוא פועל להוריד את אחד מתנאי ההלכה הנצרכים כדי להורגו ואפשר שזה אינו אסור משום שלא פועל הוא נגד הוראת בית דין, אבל אם מייסר הוא את הוריו כדי שימחלו לו, זה ודאי אסור וכמוצו אין כאן טענת פיקוח נפש דוחה כיבוד אב ואם, משום שהריגת בית הדין את הרשע לא נחשבת פיקוח נפש.

משפה ולחון

ולעניין מחילה זו אין לנו יודע מה גדרה, הרי אמרו בזה בתרא מט. כי דברים שכלב אינם דברים, ואם אדם אומר בפיו רואה אני קורבן או מכירה די בצמיתה זו, ולעניין מחילה עלבון מקובל לומר שצריך מחילה לב אמיתית ולא מועילה מחילה פה, וראה בזה ספר עלי שור. אבל מור"ג הגר"ח פ"ק ז"ל אמר לי כי לדעתו אם אמר אדם שמוחל נחשבת מחילתו למחילה, ומה שכלבו לא מוחל דברים שכלב הם ואינם דברים, וראה גיליוני ה"ש"ם שנת מטו: (והרב זצ"ל כשהיה מבקש מחילה מבחור, היה רואה שיאמר בפיו שהוא מוחל). אבל מחילה זו על בן סורר אינו יודע אם סגי לזה אמירת מוחל אנו.

רופא גוי

מפורסם בשם החתם סופר שקרופא גוי האומר כי יש סכנת נפשות לחולה, סומכים עליו ומאכילים את החולה ביו"ב. ואף שפיהם דיבר שווא וימינם ימין שקר ושמה מטעה הרופא אותו, אמר על זה החת"ס כי מ"מ ספק נפשות הוא זה, וספק נפשות לקולה. (אגב מפורסם שהחת"ס היה מעלה את הרופא היהודי לתורה ביום הכיפורים והיה הגבאי מכריז, יעמוד מורנו, לפי שהרופא נחשב מורה לעניין כוס ביום כיפור). אמר מעתה, אם אין לנו יודעים מחלו הוראים לנכס אם לאו, ובגון שאמרו כן צפה ואין לנו יודעים האם תוכס ככנס, והוי ספק, אבל ספק זה הוא ספק נפשות, לא נוכל להרוג את הבן הסורר כי ספק נפשות לקולה. ודע כי בכל זה יש לזון האם שייכת חזרה מהמחילה כגון שמהלו ואח"כ שוב בערה בהם חמתם ותפסו בו אביו ואמו.

עורך הרב הלל מו

הרה"ג ירחמיאל קראם

עורך הרב הלל מו

רבי אלעזר מנחם מן שך - האבי עזרי (תרני"ה - תשס"ב) מכתב ידו

בדין מלקות בבן סורה ומורה

כתב הרמב"ם [סנהדרין יח, ב] כל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומימר ומקלל את חבריו, וכל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד כמו לא תנאף לא תעשה מלאכה בשבת אין לוקין עליו. והקשו התוס' בסנהדרין [סג, א] בה דבן סורר ומורה לוקה בגניבה ראשונה, והאזהרה היא מהקרא לא תאכלנו על הדם, והרי לאו זה ניתן לאזהרת מיתת ב"ד בגניבה שניה, ונילף מכאן שבכל מקום לוקין אף על לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד, באם אינו יכול לבוא לחיוב מיתה ע"ש. ונראה בישבו הקושא מנן סורר ומורה, לפ"מ שכתב הרמב"ם בספר המצות [ל"ית קצ"ה] שהלאו בבן סורר ומורה הוא מהקרא לא תאכלנו על הדם, ואף שהוא לאו שבכללות מאחר שהעונש מפורש, אין לחשוש על אזהרה אם הוא מן הדין או מלאו שבכללות. וכן כתב שם בסוף שורש י"ד. ועיין בהרמב"ן שם מה שהשיג עליו, ויעיין בחינוך מצוה רמ"ח, וא"כ בבן סורר ומורה שהמלקות מפורש בקרא, לא איכפת לן מה שהאזהרה הוא מלאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד, כמו שלא איכפת לן אם אזהרה הוא מלאו שבכללות, ואין ללמוד מזה על כל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד שילקה אם אין העונש מפורש. וצ"ע לי מה שהשיג הרמב"ן בשורש ב' על הרמב"ם בזה שכתב שאם העונש מפורש לא איכפת לן אי האזהרה הוא מן הדין חוץ דמכות [ה, ב] בת אבי ובת אמו מניין ל"ל ערות אחותך וכו', עד שלא יאמר יש לו מן הדין וכו', הא למדת שאין מזהירין מן הדין, הרי מפורש שאין מזהירין מן הדין אף לאחר שמפורש העונש ע"ש. ותמימי הרי חייבי כריתות לא צריך אזהרה, וא"כ האזהרה בחייבי כריתות הוא רק למלקות, וא"כ מה שמפורש העונש כרת אינו שייך להאזהרה, ולכן שרי שייך על האזהרה לומר אין מזהירין מן הדין, וצ"ע, ומויבש הכל על נכון.

גם אם התיירה התורה נישואי אשת יפת תואר בתנאים מסוימים הרי מכלל 'נבל ברשות התורה' לא יצא זה הנשואה. התורה העידה עליו 'ישאם לא ישאנה בהיתר ישאנה באיסור' הוא לא יתגבר על יצרו בכוחות עצמו. הוא יפרוץ גדר וישא בת נכר.

עם 'דוגמה אישית' כזו לא פלא שהבן שיוולד לו לא יוכל לעמוד כנגד יצר הרע. אם האב לא שמר על הגדרים שנתנה תורה, נכשל והלך אחר תאוות ליבו היה צריך לדאוג שבעתיים שבנו ממשיך דרכו לא ילך בדרך זו.

לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע. לכל אחד יש יצר הרע אבל הקב"ה נותן לנו כוחות להתמודד איתו. לא תובעים מאדם דבר שאינו יכול לעמוד בו. זו מלחמה כמו כל מלחמה. מי שמרים ידיים ומתמסר ליצר הרע ללא קרב הוא מתאבד. צריך להכיר באויב, להביע נכונות להלחם בו. בתחבולות תעשה לך מלחמה. אמנם האויב הזה הוא מלך זקן וכסיל אבל לנו יש עזרה יש מי שנחלץ לעזרתנו בתנאי שנינו ונתמודד. 'אלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לוי והקב"ה עוזרו. 'הבא ליטור מסייעין אותו'.

'בן סורר ומורה נידון על שם סופו' כי הדרך הרעה עליה התייצב מוכיחה שאינו מבין חיים מה הם. התמסרותו לדרך רעה זו שוללת ממנו את זכות החיים. נזכור זאת בימי חודש אלול כאשר אנו מבינים עצמנו ליום הדין ראש השנה.

נתפלל ונבקש מהקב"ה 'זוכרנו לחיים מלך חפץ בחיים וכותבנו בספר החיים למענך אלוקים חיים' אנו רוצים להיות חיים שהם למענך. 'חיים של אהבת תורה ויראת שמים'. זה קשה לנו, יש לנו יצר הרע, יש לנו מפריעים. אבל אנו מתמודדים, אנו נלחמים ואנו מבקשים את עזרתך. והקב"ה מלך עוזר ומושיע ומגן ופתיח לנו פתח כפתחו של אולם להיכתב ולהיחתם לאלתר לחיים טובים ולשלום.

'בן סורר ומורה'

פרשה שלמה נאמרה בתורה על עונשו של בן סורר ומורה, ובכל זאת אומרת הגמרא בן סורר ומורה 'לא היה ולא עתיד להיות ולמה נכתב: דרוש וקבל שכר'. כל כך הרבה תנאים מגבילים נאמרו בבן סורר ומורה עד שהודיעו לנו חז"ל שמציאות כזו של הענשת בן סורר ומורה בסקילה לא הייתה בעבר ואף לא תינתן במציאות. 'ולמה נכתב' למה כתבה תורה פרשה שלא תתכן שתתקיים 'דרוש וקבל שכר' יש לך הרבה מה לדרוש וללמוד מפרשה זו ואם כך תשכיל ותעשה, תקבל שכר. תרכוש ממנה תובנות ויסודות חיים בהנהגת האדם ובחינוך הבנים. דרכי חיים שלא תוכל להעריכם ואין שיעור לשכרם.

כך ברא הקב"ה את עולמו, 'לפתח חטאת רובץ', היצר הרע מתנפל על האדם מייד בצאתו מבטן אימו. התורה מעידה על האדם כי ללא חינוך וללא עבודה עצמית 'אדם עיר פרא יוולד'. תפקידו וחובתו של האדם בעולמו היא להתמודד ולעמול על בניית אישיותו ואורחות חייו. לא לחינם מגדרת העמדתו של האדם על דרך הישר ולהוציא יקר מזולל, כי ללא עמל וגיגה ללא חינוך, אכן כן הוא עלול להישאר 'זולל'. בן סורר ומורה זולל וסובא.

אחד הלימודים החשובים מפרשה זו היא על תפקיד ההורים בחינוך ולדיהם. בפרשת בן סורר ומורה ובדינים שלה ישנה מעורבות משמעותית להורים, לאביו ולאימו. מדובר כאן בבן שלא שומע בקול אביו ואימו. לא מוזכר כאן כלל מה יחסו למוריו ולמחנכיו. התביעה היא על אי ציות לקול ההורים. ללמדנו כי מי שצריך לחנך, להדריך ולכוון את הילד זה בראש ובראשונה ההורים. הם אלו שצריכים לומר לו מה ולעשות ולקולם הוא מצטווה לשמוע.

ההורים הם אלו שצריכים להתרות בו כשרואים אותו שהוא מועד וסוטה מדרך הישר. הם לא יכולים לסמוך בעניין זה על המחנך או המורה. עליהם מוטלת החובה להתרות ולהתירע בפניו שלא ישוב לעשות את המעשה הרע שעשה. כאשר הם רואים שאין תכלית למעשיהם והבן אינו שומע בקולם, הם אלו שמחויבים להביאו לבית הדין להעיד על מעשיו ולחייבו בעונש המוטל על מעשיו. גם תפקיד הענישה מוטל עליהם אפילו כשהוא 'וסקלתו באבנים ומת'.

מניין יש להורים כוח לעשות זאת, איך יכולים הורים לעמוד ביהוצאתו להורג? של בנם האהוב. מברר לנו רבנו בחיי בפירושו לתורה כי זו היא אחת מהדרשות שעלינו ללמוד מפרשה זו ולקבל ממנה שכר. ואלו דבריו: 'אבל זו מחכמת התורה, ללמד דעת את העם בגודל חיוב אהבת השי"ת' תלמד מכאן עד כמה גדולה מצוות אהבת השם המוטלת עליך. 'שהרי אין לך אהבה חזקה בעולם כאהבת האב והאם לבן. וכיוון שהבן עובר על מצוות ד' יתעלה, וזה דרכו כסל למו, חייבין הם שתגבר עליהם אהבת השי"ת על אהבת הבן, עד שיצטרכו להביא אותו הם בעצמם לבית הסקילה'.

זה נכון, זה טבעי, שכל אבא ואמא אוהבים את הילד שלהם ובאמת זו היא האהבה החזקה ביותר בעולם. אבל את הקב"ה צריך לאהוב יותר ואם אתה אוהב את הקב"ה אז תבין שהאהבה שלך לבן שלך צריכה להתבטא בעונש שתיביא עליו. כדי 'שימות וכאי ולא ימות חייבי' לא הצלחת לדאוג לעולם הזה שלו תדאג לעולם הבא שלו. אתה לא מצליח להשיב אותו לדרך הישר תדאג שלא יפגע באחרים שלא יעשה מה שהוא שיחייב אותו למות חייב.

העדפת אהבת הקב"ה על אהבת הבנים אינה כלל דרישה מופרזת, ממשך וכותב רבנו בחיי: 'יזכר בא העניין הזה בחיוב גודל האהבה להשי"ת מפורש בתורה בעניין העקידה. כי אברהם עם היות אהבתו של יצחק עזה וחזקה, כבן שבא אליו אחר הוקנה והיאיאוש, אף על פי כן כשצוהו להקריבו עולה, טרח מיד בדבר והגביר אהבת השי"ת על אהבת יצחק'.

מעשה אבות סימן לבנים, עמידתו של אברהם אבינו בניסיון העקדה לא בלבד שבאה ללמדנו שזה מה שנדרש מאבא יהודי. שאהבת השי"ת מביאה אותך לפעמים למצב בו אתה צריך להתאכזר על הילד שלך, היא נותנת לנו את הכוחות לעשות זאת.

מביאים משמו של האדמו"ר ה'בית ישראל' זצ"ל כי אחת הסיבות שאי אפשר להביא בן סורר ומורה לסקילה ולא היה ולא עתיד להיות הוא בגלל שאי אפשר לדון אדם ולהענישו כאשר אשמתו אינו תלויה בו בעצמו בלבד. ישנן עוד סיבות שהביאו אותו למצב הזה.

רש"י מביא בפרשת 'אשת יפת תואר', הפרשה הסמוכה לפרשת בן סורר ומורה, 'לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע, אם אין הקב"ה מתיירה ישאנה באיסור אבל אם נשאה סופו להיות שונאה... וסופו להוליד ממנה בן סורר ומורה'.

הטעם שנידון על שם סופו

באחת משיחותיו של מרן הגרא"מ שך זיע"א לפני מקורביו, הוא הביאה פליאה נשגבה שאמורה להקשות כל אדם בסדר יומו, מדוע ציוותה התורה מעשים רבים כל כך שתכליתם "להזכיר יציאת מצרים" - קריאת שמע ג"פ ביום, תפילין, כל מעשה הפסח, והגדת ליל הסדר, מדוע צריך כל כך הרבה דברים ליזכור מעשה אחד שאירע לפני שנים רבות.

ענה ע"ז מרן זיע"א, שהרי מצינו בבן סורר ומורה שנהרג על שם סופו, לכן שירדה תורה לסוף דעתו שסופו ללסס את הבריות. וצריך להתבונן בזה הרי אמרו חז"ל שאם אחד רדף אחר חברו לתוך חורבה, וכנסו ומצאו את הנרדף מת, והרדף עומד על גביו וחרב בידו נוטפת דם, אע"פ כן אין הורגין את הרודף, היות ולא ראינו בעינינו את מעשה הרציחה, שכדי ליתן משפט מות על רוצח צריך עדות ראייה ולא סגי בידיעה. וא"כ איך נותנים משפט מות לבן סורר ומורה יעל שם סופו'.

התשובה היא ש"ירדה תורה לסוף דעתו של אדם", הוא בירור מוחלט של מאה אחוז. ועתה נבין בזה שאותה "ירדה תורה לסוף דעתו של אדם" היא שמלמדת אותנו שאם לא נעשה את כל ה"זיכירות" האלו ליציאת מצרים, טבענו שלא נזכור את זה, למרות גודל הנס שהביא את לידתו והוררתו של עם ישראל לנצח נצחים, כי "עפריות החומרות גס" והוא מנכיח מהאדם את הזכירה הרוחנית הזו. וזה נורא למתבונן.

הופיע

"אור ההלכה"

אוסף מנהגי ק"ק תימן על המשנ"ב
בס"ד הופיע במהדורה חדשה
ומורחבת עם הרבה תוספות,
טבלאות ומאות תמונות צבעוניות
להשיג: בני ברק, 03-5707991
ירושלים, 02-6420535

פוטו סטודיו	גל פז-רשת למוסיקה ירושלים-ב"ב-חיפה	פוטו ציון צילום אירועים, מצלמות וסטודיו	אחים הקר רשת בשר למהדרין
● בחסותם האדיבה של בעלי עסקים תומכי תורה לברכה, הצלחה וכטו"ס ●			
צבי ורצברגר בית האגרו"ה	המנעול הנאמן זאב הורביץ דלתות פלדה ומפתחות	לעילוי נשמת רבי יצחק בן ר' אליהו ואסתו זר	